

ทิศทางการเกษตรของไทยในทศวรรษหน้า^{1/}

ปิติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา

ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ท่านอธิบดีกรมวิชาการเกษตร ท่านผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ท่านคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน ผมรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้มาเป็นประธานเปิดการสัมมนาวิชาการระบบการเกษตรแห่งชาติครั้งที่ 1 เรื่องระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืนในวันนี้ ผมได้รับทราบวัตถุประสงค์ของการจัดสัมมนาวิชาการและหัวข้อสัมมนาที่ได้กำหนดขึ้น ซึ่งประกอบด้วยภาคการสัมมนาที่สำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรในทศวรรษหน้าทั้งสิ้น ผมทราบว่าผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยคณาจารย์ นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิมากมาย ผมมั่นใจและเชื่อมั่นว่า วัตถุประสงค์ของการสัมมนาครั้งนี้คงจะได้นำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอย่างแน่นอน ผมต้องขอบคุณหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ และคณะกรรมการ ที่ได้จัดให้มีการสัมมนาครั้งนี้ และขอขอบคุณแทนเกษตรกรเป็นการล่วงหน้า สำหรับผลประโยชน์และผลสำเร็จที่จะเกิดขึ้นในเรื่องดังกล่าว ระบบการเกษตรเพื่อจัดการทรัพยากรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบัน และจะต้องเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและทำให้เกิดความยั่งยืนในที่สุด เช่นเดียวกับการพัฒนาองค์กรชุมชนที่จะต้องเน้น ต้องทำให้เกิดความเข้มแข็งและช่วยเหลือตนเองได้ และสิ่งที่สำคัญได้แก่การมีส่วนร่วมของเกษตรกรและองค์กรของท้องถิ่น ระบบการเกษตรในอนาคตควรจะเป็นระบบที่มีการวางแผนผลิต การแปรรูป วางแผนความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรม และวางแผนการตลาดแบบครบวงจร ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำทนายว่าเราจะพัฒนาไปถึงจุดนั้นได้อย่างไร

เรื่องที่ผมจะเรียนในการบรรยายพิเศษ จะเป็นเรื่องที่ผมมองไปข้างหน้าว่าภาคการเกษตรของเราควรจะเป็นอย่างไร ส่วนจะทำนายถูกหรือไม่ก็คงจะต้องรอดูกันต่อไป สิ่งที่จะพูดเป็นเรื่องของความเชื่อ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ จากการศึกษา จากสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งได้ไปดูมา และจากที่ได้พูดคุยกับผู้คนเป็นจำนวนมาก ผมมีความเชื่ออย่างแนบแน่นว่า ใน 10 ปีข้างหน้าภาคอุตสาหกรรมจะไม่สามารถดึงดูดแรงงานจากภาคเกษตรไปได้อย่างที่คิดฝันไว้ ผมจำได้ว่าเมื่อหลายปีก่อนสถาบันแห่งหนึ่งเคยคาดการณ์ไว้ว่า ในปี พ.ศ. 2541 แรงงานในภาคเกษตรจะเหลือประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ คนในภาคเกษตรจะลดน้อยลง คนในชนบทจะลดน้อยลง แต่ถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่าความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ Fragmentation หมายถึงว่าการประกอบการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กจะยังคงมีอยู่ เพราะการเกษตรส่วนใหญ่ นอกจากทะเลหรือแม่น้ำแล้ว ก็มีเรื่องที่ดินเป็นหลัก และความกดดันในเรื่องที่ดินทำกินสำหรับผู้ที่จะทำการเกษตรก็คงจะมี เนื่องจากประชากรในภาคเกษตรจะไม่ลดน้อยลงมากอย่างที่คิด การผลิตเพื่อสนองภาคอุตสาหกรรมโดยตรงก็คงจะเป็นปัญหาถาวรของเราในช่วงระยะเวลาต่อไป แนวทางการพัฒนาก็คงยังต้องอาศัยการจัดการฟาร์มขนาดเล็ก ซึ่งผมคิดว่าการจัดการฟาร์มขนาดเล็กก็จะต้องอาศัยรูปแบบขององค์กรเกษตรกรที่มีอยู่ในปัจจุบัน และที่จะมีขึ้นในอนาคตเป็นหลักอยู่ดี ความหมายก็คือว่า กระบวนการผลิตที่เป็นการผลิตขนาดใหญ่ก็คงจะมีปัญหาในเรื่องของ

---

^{1/} บรรยายพิเศษ

การรวบรวม ในเรื่องของระยะเวลา และการวางแผน เพราะว่าเราต้องทำงานกับคนจำนวนมากอยู่ต่อไป เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าวิชาการทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และทางด้านวิทยาศาสตร์จะต้องเตรียมการ ว่าเรา จะจัดการกับ Fragmentation หรือว่าฟาร์มขนาดเล็กในอนาคตต่อไปอย่างไร ที่หวังว่าจะมีฟาร์มขนาดใหญ่ผมเชื่อว่ายังเกิดขึ้นไม่ได้

เรื่องที่ 2 คือ เรื่องอุปสงค์และอุปทานของสินค้าเกษตร ในด้านของต่างประเทศ ผมเชื่อว่า การปล่อยให้เกิดการค้าเสรีในภาคเกษตรจะไม่เกิดขึ้นใน 10 ปีข้างหน้า ข้อสมมุติฐานอันนี้เกิดจากสิ่งซึ่ง ประจักษ์ 2 ประการ คือ จากการศึกษารายการการค้าโลก (World Trade Organization – WTO) พบว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วกลับมีอัตราการสนับสนุนสินค้าเกษตรมากขึ้น แต่จะมาในรูปแบบใหม่ๆ ในขณะที่ปัญหาเรื่องอัตราภาษีนำเข้าหรืออัตราภาษีศุลกากรต่างๆลดลง แต่อีกด้านหนึ่งปัญหาเรื่องการกีดกันทางการค้าในด้านที่ไม่ใช่เรื่องอัตราภาษีกีดกัน การกีดกันทางการค้าโดยการกักกัน (quarantine) หรือด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์กีดกัน หรือด้วยเหตุผลอื่นๆ กีดกัน มีเพิ่มขึ้นมาก ผมไม่เชื่อว่าใน 10 ปีข้างหน้า จะเกิดระบบการค้าเสรีของสินค้าเกษตร เพราะฉะนั้น ตลาดสินค้าเกษตรจะแบ่งออกเป็น 2 ตลาดอย่าง เดิม ตลาดที่หนึ่ง คือตลาดที่ต้องการสินค้าคุณภาพเนื่องจากการกีดกันทางการค้า และส่วนหนึ่ง เนื่องมาจากกรณีของผู้บริโภคในต่างประเทศ อีกตลาดหนึ่งเป็นตลาดของผู้ที่ต้องการบริโภคแต่ไม่มี เงินที่จะซื้อ จะเห็นได้ว่า ในอีก 10 ปีข้างหน้า การบิดเบือนทางการค้าของสินค้าเกษตรของโลกก็ยังคง มีอยู่

ถ้ามองในด้านอุปทานภายในประเทศ เราก็จะต้องปรับตัวกันหลายประการ ซึ่งจะกล่าวใน ภายหลัง ทางด้านอุปสงค์ภายในประเทศคงจะมี 2 ภาพซึ่งแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ภาพที่ 1 ก็คือ คน ในเมืองต้องการสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ เป็นสินค้าเกษตรที่ผลิตจากแหล่งที่มีคุณภาพ รูปลักษณะดีขึ้น เพราะถ้าเศรษฐกิจกระเตื้องขึ้น อำนาจซื้อของผู้คนมีมากขึ้น ผู้คนก็จะเริ่มเลือกสินค้ามากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ก็เป็นที่น่าแปลกใจว่า ข้อมูลของ FAO โดยความร่วมมือของกระทรวงสาธารณสุข บ่งชี้ว่า เด็กไทยยังมีปัญหาเรื่องทุโภชนาการ หรือแม้แต่การอดอาหารกลางวันของเด็กไทยก็มีสัดส่วนแสบ้าง ประเทศในแอฟริกาเสียอีก ซึ่งข้อมูลนี้ผมไม่ปักใจเชื่อและกำลังให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบอยู่ อย่างไรก็ตาม เราจะไม่ฟังเสียเลยก็คงไม่ได้ ตัวเลขเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การกระจายอาหารไปสู่ประชาชนที่ ยากไร้ในประเทศของเรา กำลังมีปัญหา

ฉะนั้น ภาพรวมทั้งต่างประเทศและในประเทศ จะเห็นภาพซึ่งจะว่าดีก็ไม่ใช้จะว่าไม่ดีก็ไม่เชิง ในส่วนของเราในด้านอุปทาน เราควรจะต้องพิจารณาหลายอย่าง ประการแรก ในแง่ของตลาด ต่างประเทศ คุณภาพเป็นสิ่งที่เราจะต้องให้ความสำคัญมากกว่าปริมาณ เดียวนี้เรามีสูตรสำเร็จว่าต้อง ลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิต คำถามก็คือ ในปัจจุบันซึ่งการผลิตเป็นแบบที่ไม่ตั้งใจทำไร่นัก ผลิตผลก็ยังขายไม่ค่อยได้ ถ้าจะไปลดต้นทุนตรงไหน ผมยังมองไม่เห็นว่าจะไปลดตรงไหนได้ ถ้าจะ ลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตขึ้นไปอีก ราคาจะมีปัญหา เพราะแม้ขณะนี้ราคาก็มีปัญหาอยู่แล้ว ผมคิดว่า เราต้องหนีตลาดสินค้าที่ไม่ใช่สินค้าคุณภาพ แต่ไปเน้นตลาดที่เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ เริ่มต้นด้วย ค่าแรงงานของประเทศเรากู้ประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศไม่ได้แล้ว เพราะฉะนั้นเราต้องหนีสินค้า ประเภนี้ไปสู่สินค้าที่มีคุณภาพมากขึ้น ประการที่สอง ผมคิดว่าตลาดต่างประเทศที่เป็นตลาดเฉพาะ (niche market) หรือตลาดที่ต้องการสินค้าเฉพาะอย่าง เป็นตลาดที่เราควรจะให้ความสนใจ เช่น ตลาด ของผู้บริโภคที่ต้องการสินค้าที่ปลอดภัยจากสารพิษ ตลาดของผู้บริโภคที่ต้องการแหล่งที่มาของสินค้าซึ่ง

ไม่ทำลายทรัพยากร ตลาดของผู้บริโภคซึ่งเป็นคนเอเชีย หรือเป็นผู้บริโภคสินค้าเฉพาะอย่างในต่างประเทศ โดยเราจะต้องหันมาผลิตสินค้าให้ตลาดเฉพาะพวกนี้ให้ได้มากยิ่งขึ้น ในประการที่สาม ผมเห็นว่าพวกเราที่ทำงานทางด้านเกษตรเอง คงจะต้องหันไปดูตลาดที่ไม่มีเงิน ตลาดประเภทนี้มีทางออกทางเดียวคือไปดูว่าเขาทำอะไรมาทดแทนสิ่งที่เราไม่มีบ้าง ผมคิดว่าวันหนึ่งเราต้องไปดูเรื่องการแลกเปลี่ยนสินค้า (barter) เพราะการจะขายสินค้าให้แก่ประเทศที่มีความต้องการแต่ไม่มีเงินซื้อ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่ตลาดนี้เป็นทางออกทางหนึ่งที่จะระบายสินค้าส่วนใหญ่ซึ่งมันจะผลิตเกินความต้องการ ในระยะยาว ผมคิดว่าพวกเราส่วนหนึ่งที่มีความสามารถ คงทำการเกษตรแบบประณีต เพื่อจะพัฒนาตลาดทั่วไปและตลาดที่ต้องการสินค้าเฉพาะให้มากยิ่งขึ้น ฉะนั้นทิศทางวิจัยที่จะไปทำเรื่องของต่างประเทศ คงจะต้องมองวิธีการ 3-4 อย่างนี้เป็นหลัก

เรื่องหลัก ๆ 2-3 อย่าง ที่เราควรต้องทำกับอุปสงค์ภายในประเทศ ที่นักวิจัยควรจะต้องมองลู่ทาง คือ

ประการที่หนึ่ง เราจะสามารถเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ที่เป็นอาหาร (food) ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร (non-food) ได้หรือไม่ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง เราจะทำเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นอาหารได้หรือไม่ เช่น ทำเป็นพลังงาน เครื่องนุ่งห่ม เป็นเครื่องใช้สอยอื่น ๆ ให้มากกว่าเท่าที่เป็นอยู่ ผมคิดว่างานวิจัยส่วนหนึ่งต้องเน้นในเรื่องนี้เป็นหลัก

ประการที่สอง ทำอย่างไรจะทำให้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นอาหารทั้งหลายเปลี่ยนจากผลิตภัณฑ์ที่เน่าเสียได้ง่าย (perishable products) ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่เน่าเสียได้ยาก (non-perishable products) ให้มากที่สุด ซึ่งอาจทำได้หลายทาง เช่น พัฒนาตัวผลิตภัณฑ์เอง หรือเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ที่เป็นอาหารดิบ ๆ ให้เป็นอาหารที่เก็บได้ หรือจะทำสิ่งที่เรียกว่า form farm to table หรือเรียกว่าออกจากฟาร์มไปวางบนโต๊ะกินข้าวเลย เป็นของสำเร็จ ซึ่งเก็บไว้ได้ เราต้องพยายามลดสภาพของการเป็นผีไปถึงเชิงตะกอนอย่างไรก็ต้องเผาให้ได้ มิฉะนั้นอำนาจต่อรองในทางการค้าของเราจะมีน้อย

ประการที่สาม ทำจากวัตถุดิบ (raw materials) ไปเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูป (processed products) ให้มาก ซึ่งเรื่องนี้หลายฝ่ายพยายามทำอยู่แล้ว ทั้งในตลาดต่างประเทศและตลาดภายในประเทศ

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องตลาดที่มีความต้องการเฉพาะ ตลาดประณีต เรื่องตลาดใหม่ เรื่องเปลี่ยนจากอาหารเป็นสิ่งที่ไม่ใช่อาหาร เรื่องเปลี่ยนของที่เส่ง่ายให้เป็นของที่เส่งาย เรื่องเปลี่ยนจากวัตถุดิบไปเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูป คืออนาคตที่เราควรจะต้องทำตั้งแต่เมื่อวานนี้ ไม่ใช่ตั้งแต่พรุ่งนี้ เราควรจะเน้นเรื่องเหล่านี้เป็นหลัก แทนที่จะติดอยู่กับกระบวนการลดต้นทุน ซึ่งในทัศนะของผมเห็นว่าทำได้ยากมาก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตลาดสินค้าเกษตรทั้งภายในและภายนอกเคลื่อนไหวค่อนข้างมาก เราจะต้องสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตเพื่อการส่งออก และการผลิตเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารและความเป็นอยู่ของประชาชนภายในประเทศ ซึ่งแนวนโยบายนี้เราก็ทำมาโดยตลอด คือแนวนโยบายซึ่งเป็นทวิลักษณ์ หมายถึงว่าส่วนหนึ่งเราก็ทำเพื่อการส่งออก อีกส่วนหนึ่งเป็นนโยบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่เศรษฐกิจของเราอยู่ในฐานะที่ลำบาก ภาคการเกษตรก็เป็นเบาหรือฟูกของสังคมไทยมาแล้วเป็นอย่างดี ตั้งแต่นี้ต่อไปคงต้องสร้างดุลยภาพระหว่างความอยู่ได้หรือ sustainability ของครัวเรือนเกษตรกร กับตลาดในท้องถิ่น กับตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ สัดส่วนตรงนี้เป็นสัดส่วนที่มีความสำคัญมาก ถ้าเราไม่ดูเรื่องสัดส่วน

ตรงนี้ให้ชัดเจนว่างานประเภทไหนเหมาะกับคนประเภทไหน อย่างไร คนไหน องค์กรส่วนท้องถิ่นไหน เราจะเข้าไปสู่วังวนของความหายนะได้โดยง่าย ฉะนั้น ดุลยภาพจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก

ผมได้กล่าวมาแล้วเรื่องแรงงาน เรื่องอุปสงค์และอุปทานการเกษตร และแนวโน้มในอนาคต ผมอยากจะเรียนต่อไปว่า สิ่งที่มีความสำคัญลำดับถัดไป ก็คือเรื่องของค่าใช้จ่ายทางด้านสิ่งแวดล้อม นักวิจัยทั้งหลายคงทราบ ว่า เรื่องสิ่งแวดล้อมไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม เราก็ถูกขจัดเหยียดโดยแนวคิดตะวันตก ในขณะที่เดียวกัน พวกเราก็มีความกระตือรือร้นเกี่ยวกับเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น เมื่อ 30 ปีที่แล้วไปสมัยปฏิวัติเขียว (green revolution) สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จัดว่าเป็นทรัพย์สิน (asset) แต่ขณะนี้กลายเป็นภาระที่จะต้องรับผิดชอบ (liability) ของธุรกิจ ดังนั้น ค่าใช้จ่ายทางด้านสิ่งแวดล้อมจะเป็นปัญหาในทางการผลิตของเราในอนาคต เราฆ่าตัวเองมาหลายปีแล้ว วันนี้เราต้องจ่ายคืน เพราะฉะนั้น งานวิจัยที่จะทำให้การผลิตทางการเกษตรไม่ก่อปัญหาแก่สิ่งแวดล้อม (environmental friendly) จะเป็นงานวิจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นภาคการเกษตร ภาคปศุสัตว์ หรือภาคการประมง หรือวิธีการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่คุ้มทุน (cost effective) คือหมายความว่าใช้ได้ จะมีความสำคัญมากขึ้นไปอีก ผมคิดว่าตรงนี้ต้องขีดเส้นใต้สีแดงไว้ เพราะว่าเราหลีกเลี่ยงกระบวนการทรศน์ในสิ่งเหล่านี้ไม่ได้แล้ว เราจะต้องรับค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ต่อไปในอนาคตแน่นอน ทั้งผู้ผลิตเบื้องต้น และผู้ผลิตที่เป็นนักอุตสาหกรรมด้านการเกษตร และทางการอาหาร หรือแม้แต่ทางด้านที่ไม่ใช่อาหารทั้งหลาย

เรื่องต่อไปซึ่งผมคิดว่าเป็นความจำเป็นและน่าจะเกิดขึ้น ก็คือ ผู้ผลิตอาจจะต้องได้รับการหนุนถนอมต่อไป ตรงนี้มันทำให้ราคาสินค้าเกษตรในโลกไม่ค่อยจะกระเตื้องขึ้น ถึงแม้จะกระเตื้องขึ้นภายในประเทศเองสัญญาณที่ส่งให้ผู้ผลิตเป็นสัญญาณที่ไม่ค่อยเป็นธรรมนักในสังคม จะเห็นได้ว่าคนภายในประเทศเกือบ 50 เปอร์เซ็นต์ ผลิตให้กับประเทศเพียง 13 เปอร์เซ็นต์ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) ท่านลองคำนวณต่อหัวดูจะเป็นเท่าไร ข้อมูลนี้บ่งบอกว่าคน 50 เปอร์เซ็นต์ของประเทศกำลังแบกค่าใช้จ่ายพวกนี้อยู่ทั้งหมด การเยียวยาจะต้องแก้ไขกลไกการตลาด ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวกับท่านซึ่งเป็นนักวิชาการทางวิทยาศาสตร์ ในทางสังคมศาสตร์ถ้ากลไกการตลาดไม่ส่งรายได้ให้แก่ผู้ผลิตปัญหาก็ยังมีมาก แต่ที่เกี่ยวกับท่านก็คือ ทำอย่างไรเราจะมีเทคโนโลยีซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่ม และมีการลงทุนในเทคโนโลยีเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผู้ผลิตที่ฟาร์มได้มากกว่าที่เป็นอยู่ ปัจจุบันสิ่งที่รัฐบาลก็ทำ กระทรวงเกษตรฯก็ทำ กรมวิชาการเกษตรก็ทำ กรมส่งเสริมสหกรณ์ก็ทำ กรมส่งเสริมการเกษตรก็ทำ ก็คือพยายามจัดสรร infrastructures หรือเครื่องมือที่จะทำมูลค่าเพิ่มแก่เกษตรกรให้ได้มาก เช่น โรงตาก โรงอบ ต่างๆ สิ่งเหล่านี้ไม่เป็นการเพียงพอ เพราะส่วนใหญ่เป็นเทคโนโลยีซึ่งต้องนำเข้าสินค้าทุน (import capital) เราจะมีกระบวนการอะไรที่จะก่อให้เกิดรายได้เพิ่มแก่คนเหล่านี้ ทั้งในส่วนที่เป็นครัวเรือน ส่วนที่เป็นองค์กร และในส่วนระดับชาติ บางสิ่งบางอย่างอาจจะเกิดขึ้นแล้วและก็ได้ติดอยู่แล้ว เช่น การขายตรงของกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์ เป็นต้น เราจะ promote ได้หรือไม่ จะมีเทคโนโลยีอะไรที่จะทำให้ผู้ซื้อและผู้ขายมาเจอกันโดยตรง และทำให้คุณภาพของสินค้าของผู้ขายตรงกับความต้องการของผู้ซื้อ ผมว่าตรงนี้เราคงจะต้องมองว่าเราจะสร้าง platform เหล่านี้ได้อย่างไรบ้าง

เมื่อกกล่าวถึงเรื่องรายได้ของผู้ผลิตแล้ว สิ่งสุดท้ายที่จะก้าวล่วงไปไม่ได้ ก็คือเรื่องของเทคโนโลยีและการพัฒนาบุคลากร ในอนาคตของโลกที่กำลังจะเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีสองอย่าง จะเป็น

เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเรา เกี่ยวข้องกับประเทศของเรา ในฐานะที่ประเทศของเราเป็นผู้ผลิตทางด้านการเกษตร คือเทคโนโลยีชีวภาพ และเทคโนโลยีการสื่อสาร

ผมคิดว่าเทคโนโลยีชีวภาพจะมีความสำคัญในอนาคต 10 ปีข้างหน้า เรื่องเทคโนโลยีชีวภาพนั้นมีทั้งคุณและโทษ เหมือนพลังงานปรมาณูที่มีทั้งคุณและโทษ เราก็คงดูว่าการใช้เทคโนโลยีนั้น ๆ ควรจะใช้อย่างไร ผมคงไม่กล้าพูดถึงรายละเอียดในทางวิทยาศาสตร์ แต่ผมคิดว่ามุมมองของเราควรมี 3 มุมมองด้วยกัน

มุมมองที่ 1 คือในแง่ของตรรกะ ซึ่งชาวพุทธคงไม่เดือดร้อนอะไรนัก แต่ถ้าเป็นชาวมุสลิมหรือชาวคริสต์ ก็อาจมีปัญหาเรื่องการทำทายเป็นอธรรมหรือพระเจ้า ประเด็นนี้คงจะผ่านไปได้นี้เนื่องจากไม่เกี่ยวกับคนไทยเท่าไรนัก เพราะวัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่เราอยู่กันอย่างคร่ำ ๆ อยู่แล้ว ไม่มีอะไรละเอียดละออ

มุมมองที่ 2 ที่เราจะต้องดูคือเรื่องของวิทยาศาสตร์ ซึ่งประเด็นนี้ผมทราบดีว่าหลายฝ่ายก็พยายามที่จะศึกษาทั้งผลกระทบในแง่ลบและแง่บวก ผมคิดว่าเราต้องทำใจและก็เป็นนักวิทยาศาสตร์มากขึ้นในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรหรือไม่ทำ ถ้าเราไม่เชื่ออะไรเลยในโลกนี้ ก็เหมือนเรากลัวผีสังคมไทยก็เป็นสังคมที่กลัวผี ผมอยากจะเรียนว่า ในฐานะที่เราเป็นนักวิทยาศาสตร์เราควรจะทำการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ให้สังคมเข้าใจได้ว่า ภัยคุกคามที่กล่าวอ้างกันนั้น มีจริงหรือไม่อย่างไร แล้วก็ให้สังคมตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องเรียกร้องให้สังคมหันมามองว่า ถ้าเราไม่ตัดสินใจอะไรเลย เราจะไปไหนไม่ได้ ในทัศนะของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ท่านอธิบดีกรมวิชาการเกษตรกับผมเห็นว่า เราไม่ควรจะตรกรดไฟ แม้จะยังไม่นำมาใช้ในประเทศไทย งานวิจัยต้องทำไปให้ต่อเนื่อง ไม่เช่นนั้นเราจะตรกรดไฟ

มุมมองที่ 3 เป็นมุมมองทางด้านเศรษฐศาสตร์ ประเด็นนี้เป็นเรื่องที่น่าคิด สิ่งที่คุณกลัวเทคโนโลยีชีวภาพกันมากคือกลัวการครอบงำของบริษัทใหญ่ ที่เราจะต้องแก้ไขก็คือ ถ้าเราสามารถทำสิ่งเหล่านี้ให้เป็นเทคโนโลยีซึ่งเราเป็นคนผลิต ก็จะเป็นทางที่ช่วยแก้ปัญหาอย่างหนึ่ง เราคงไม่ต้องการที่จะเห็นว่าเทคโนโลยีชีวภาพเป็นเหมือนบริษัทเพชรของโลก หรือบริษัทน้ำมันของโลก ที่ยิ่งใหญ่และครอบงำการดำเนินการของประเทศชั่วร้ายแบบเรา ที่เรียกว่าประเทศชั่วร้ายก็เพราะเราทำหลายอย่างแต่อย่างที่สำคัญของเราก็คือการเกษตร ฉะนั้น ในเรื่องเทคโนโลยีชีวภาพเราเลิกไม่ได้ แต่ทำอย่างไรจะให้ลิขสิทธิ์ ลิขสิทธิ์ หรือการคุ้มครองของเรา receptive กับงานทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพซึ่งเจริญก้าวหน้าขึ้นทุกวัน ประเด็นนี้เป็นปัญหาซึ่งเราจะต้องขบคิด กระทรวงเกษตรฯ ได้ใช้เงินไปเป็นจำนวนมากในการจัดทำเรื่องนี้ พยายามอย่างยิ่งที่จะให้ส่วนราชการได้มีการสำรวจสิ่งที่เรามีอยู่ ซึ่งเรารู้ว่าเป็นทรัพย์สินของเรา ในแง่ของความหลากหลายทางชีวภาพ ในแง่ของสิ่งที่เรามีอยู่ เพื่อที่จะเป็นพจนานุกรมของเราที่เราจะได้เอาไปเขียนเป็นประโยชน์ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ

ส่วนที่ 2 ในเรื่องของเทคโนโลยี ที่มีความสำคัญมาก คือ เทคโนโลยีสารสนเทศ ผมเคยพูดหลายปีมาแล้วว่า ชาวบ้านเขาน่าจะได้เข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศที่เรามีอยู่ ไม่ใช่เป็นความจำเป็นเฉพาะข้าราชการกับห้างร้านเท่านั้น แต่ทุกคนก็หัวเราะ เดียวนี้ก็จะเห็นได้ว่า สหกรณ์ที่ก้าวหน้า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ก้าวหน้า องค์กรของประชาชนที่ก้าวหน้า เขาเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศแล้วทั้งนั้น ผมไม่ได้คาดหวังกับคนอายุมาก ๆ แต่ผมคาดหวังกับคนที่เป็นลูกเกษตรกร เราสามารถที่จะทำโปรแกรมให้เขาใช้ได้ เข้าถึงสิ่งเหล่านี้ได้ ผมคิดว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่จะพัฒนาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ

องค์กรของเกษตรกร มีความสามารถแสดงผลของเข้าใน platform ของ e-commerce และในเทคโนโลยีสารสนเทศในอนาคตให้ได้ ภายในช่วงระยะเวลาที่เรามีอยู่ในขณะนี้ ซึ่งไม่ยาก และควรจะต้องรีบทำด้วย เพราะในที่สุดประเทศที่เป็นเจ้าของเทคโนโลยี หรือแม้แต่ตัวพวกเราเอง ก็จะพยายามประกาศกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จนกระทั่งเราทำไม่ได้ ฉะนั้น ส่วนนี้เป็นส่วนที่เราจะต้องทำ และโดยเหตุที่เทคโนโลยีนี้เป็นเทคโนโลยีของประเทศที่เจริญแล้ว ผมคิดว่าความร่วมมือทางด้านนี้เป็นสิ่งที่สำคัญในการที่จะก่อให้เกิดเว็บไซต์ที่มีประโยชน์ ในการที่จะวางแผน cyber space ของเราให้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งชาติ ในการที่จะให้เกษตรกรมีสิทธิเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลเช่นเดียวกับพวกเรา มีทางเดียวกันนั้น ในขณะนี้ และเทคโนโลยีเหล่านี้ได้พัฒนาก้าวหน้าจนกระทั่งผมเองมีความรู้สึก ว่า ข้าราชการในกระทรวงเกษตรฯ ควรปรับปรุงเรื่องของการอ่านออกเขียนได้ด้วยคอมพิวเตอร์ (computer literacy) ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

สำหรับเรื่องสุดท้ายต่อจากเรื่องการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี คือเรื่องของการพัฒนาองค์กรและบุคลากร ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ผมคิดว่าในทศวรรษที่จะถึงนี้ แนวคิดในการปรับปรุงองค์กรจะต้องมีอย่างน้อย 3 ประการด้วยกัน เพื่อเตรียมรับความเปลี่ยนแปลงในทศวรรษหน้า

ประการแรก องค์กรของเราควรจะต้องเป็นองค์กรที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นองค์กรเปิดที่มีสัมพันธภาพกับคนต่าง ๆ ได้มากขึ้น และมีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้มากขึ้น

ประการที่สอง ผมอยากจะเห็นองค์กรของเราเป็นองค์กรที่สะท้อนความต้องการของธุรกิจและความต้องการของคนในท้องถิ่นในขณะเดียวกัน คือต้องมองทั้ง 2 ด้าน ด้านหนึ่งต้องมองในแง่ของผู้ผลิต อีกด้านหนึ่งต้องมองเศรษฐศาสตร์มหภาค คือการส่งออกหรือการบริโภคในระดับชาติด้วย ความต้องการทั้งสองอย่างนี้ บางทีก็ขัดแย้ง หรือเป็นความต้องการที่อาจจะไม่ตรงกัน แต่เราต้องสามารถปรับเข้าหากันได้ เช่น เรื่องระบบการทำฟาร์ม (farming systems) เป็นเรื่องที่เราต้องหันกลับมาหา เพราะเกษตรทฤษฎีใหม่ก็ดี การเกษตรแบบผสมผสานก็ดี ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับความอยู่รอดของผู้ผลิตในเวลาที่โลกมีปัญหา เป็นสิ่งที่เราควรมี แต่ปัจจุบันนี้ไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน เป็นต้น แล้วเราจะทำอย่างไรต่อไปกับเรื่องนี้ ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาเราจะมี การเรียนรู้ร่วมกับเขาโดยเอาเทคโนโลยีเข้าไปจับ หรือสังเคราะห์ให้เกิดความเจริญในเรื่องเหล่านั้นได้อย่างไร ผมคิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ

ประการที่สาม เรื่องของการมีส่วนร่วมของภาคต่าง ๆ ในการผลิต และที่สำคัญและเป็นหน้าที่ซึ่งรัฐฯ ได้มอบหมายไว้ให้กับเรา ก็คือเรื่องของการส่งเสริม (promote) สินค้า เรื่องนี้ก็ปัญหาทางการเมืองอยู่บ้าง เพราะมีหลายหน่วยงานที่ทำอยู่ แต่ผมคิดว่าส่วนราชการหรือองค์กรส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน หรือภาคเอกชน คงจะต้องร่วมกันในการส่งเสริมสินค้าไทยซึ่งมีหลากหลาย ทั้งปริมาณและคุณภาพที่สามารถผลิตได้ ปัญหาของเราขณะนี้ อย่างหนึ่งก็คือ เราไม่มีสิ่งที่เรียกว่าความกดดันในทางการเมือง (political leverage) กับประเทศที่บางครั้งออกกฎระเบียบซึ่งเราแทบจะทำอะไรไม่ได้ และจุดนี้เป็นสิ่งที่เราจะต้องจัดองค์กรของเรา ให้มีความร่วมมือกันในการส่งเสริมสินค้าไม่ว่าใหม่หรือเก่าให้ได้

โดยสรุป ผมขอเรียนย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ผมเชื่อว่าในทศวรรษหน้าภาคเกษตรคงยังต้องเป็นแหล่งดูดซับแรงงานอยู่ ผมเชื่อว่าเราต้องปรับตัวในแง่ของอุปสงค์ให้สอดคล้องกับความต้องการของสินค้าทั้งในและนอกประเทศ ทั้งในเรื่องของตลาดที่มีความต้องการเฉพาะ เรื่องการแลกเปลี่ยนสินค้า เรื่องการเกษตรแบบปราณีต เรื่องผลิตภัณฑ์ที่เป็นอาหารและผลิตภัณฑ์ที่ไม่เป็นอาหาร (food and non-

food) เรื่องผลิตภัณฑ์ที่เน่าเสียง่ายและผลิตภัณฑ์ที่เน่าเสียยาก (perishable and non-perishable) และเรื่องวัตถุดิบกับผลิตภัณฑ์แปรรูป (raw and processed products) เหล่านี้เป็นหัวข้อของการวิจัยในอนาคต ผมเชื่อว่าค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่เราจะต้องวิจัยและค้นคว้าอย่างจริงจัง เพราะสิ่งแวดล้อมคือต้นทุนในอนาคตของเรา ผมเชื่อว่าเราจำเป็นต้องจัดการในเรื่องที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มรายได้ที่ระดับฟาร์มและที่ระดับองค์กรของชาวบ้านให้มากกว่านี้ ผมเชื่อว่าเทคโนโลยีชีวภาพและเทคโนโลยีสารสนเทศ ถ้าเราใช้ให้ถูกต้อง จะเป็นอนาคตของการผลิตและการตลาดของบ้านเรา และผมเชื่อว่าการปรับองค์กรให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สนองรับกับความต้องการของธุรกิจและท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและส่งเสริมสินค้า เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการเกษตรของไทยในทศวรรษหน้า

